

Оригинални научни рад

Весна Љ. МИНИЋ*

Универзитет у Приштини

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу

Марија М. ЈОВАНОВИЋ**

Филозофски факултет Ниш

Департман за педагогију

ИНТЕГРАТИВНА НАСТАВА У САВРЕМЕНОЈ ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

Апстракт: Циљ рада се односи на студиозно проучавање и анализирање интегративне наставе, начина организације као и њеног значаја у савременој основношколској настави. Имајући у виду чињеницу да се у савременој основној школи све више говори о потреби међудисциплинарног знања, које се базира на интегративним и синтетичким процесима, ова тема постаје веома актуелна и интересантна за стручњаке различитих профила. Интегративна настава је један од иновативних модела којим се међусобно повезују наставни садржаји из више наставних предмета. На тај начин се повећава динамичност и интердисциплинарни приступ одређеној тематици, па настава постаје квалитетнија, садржајнија и креативнија. Путем ње се ученици припремају за целоживотно образовање, јер се од њих очекује додатно ангажовање путем кога успостављају везе и односе, који их подстичу на активност и проналажење нових решења. Из ових разлога у раду је извршено систематско утемељивање интегративне наставе с аспекта: њених особености и значаја, стања и проблема непосредне наставне праксе и резултата досадашњих истраживања.

Кључне речи: Интегративна настава, основна школа, иновативни модел, пракса, истраживања.

УВОД

Напредак у свим областима човековог живота и рада остварује се захваљујући открићима, иновацијама и проналасцима. Основне карактеристике савременог доба су промена и образовање. образовање се у савременом свету усмерава ка будућности, ка научном, технолошком, економском и културном

* ванредни професор, minic.vesna@gmail.com

** ванредни професор, marijaj@filfak.ni.ac.rs

прогресу. Интегративно учење и разумевање света представљају основу развоја интелектуалних способности ученика, неопходних за интеграцију различитих перспектива са којима се суочавају у образовном контексту, а чији развој представља императив 21. века (Soare 2017). Ове интегративне способности се изражавају у оспособљености ученика да имају јасне циљеве у процесу учења, да буду оснажени за савладавање интелектуалних и практичних вештина, информисани о знањима из различитих дисциплина, одговорни за своје понашање (Huber-Hutchings 2004). Зато савремене тенденције у образовању и потреба за остваривањем холистичког принципа у раду са ученицима, пред наставнике постављају „захтев за успостављањем интеграционо-корелационих веза између образовних садржаја различитих наставних предмета“ (Popeska-Jovanova-Mitkovska 2016: 262-269), односно захтев за остваривањем целovitости (интеграције) наставе. Иако је постављен још у 19. веку, овај захтев се у данашње време поставља у најконкретнијој форми, што је условљено: природом научног развоја, карактером сазнајног процеса и практичном применом знања. Развој науке обележавају како диференцијација, тако и интеграција што значи да су подједнако потребни и целовит приступ свету и уско стручна знања. Из тог разлога диференцијација наука мора бити праћена синтезом научних знања и интегративним процесима чиме се пред школу поставља задатак да наставу подреди стварању вишедимензионалних личности које посматрају и проучавају окружење у његовој целovitости. С обзиром на то да се у процесу формирања појмова мисао ученика креће од упоређивања, преко идентификовања и разликовања, анализе и синтезе, до апстракције и генерализације, за стицање целовите слике света неопходно је да ученик, након што анализира појединачне појаве, изврши њихову синтезу у целину. „Исцепкана знања нису практично применљива, нарочито због тога што савремени послови постају све сложенији, захтевајући целовита и комплексна знања, односно њихово повезивање у целину“ (Вилотијевић, Вилотијевић 2016: 1-4). Осим тога, све више „расте приступ технологији, а безграничне информације се налазе на дохват руке, те способност повезивања информација добија на вредности у друштву и постаје кључна вештина коју би ученици требало да развију“ (Barber 2012: 590-617).

ОСОБЕНОСТИ И ЗНАЧАЈ ИНТЕГРАТИВНЕ НАСТАВЕ

Интегративни приступ настави подразумева учење „утемељено на обједињавању активности и садржаја који су у међусобној корелацији, како би се омогућило стицање сврсисходних и целовитих знања“ (Спасић, Стошић 2016: 381-392). Заснована на интегративном приступу, Интегративна настава се пак одређује као иновативни модел којим се међусобно повезују знања из више наставних предмета (Адамов и сар. 2014; Радојичић, Лукић

2011; Спремић 2007), односно „интегришу у јединствену целину“ (Новковић, Цветковић 2017: 177-190). Интегративном наставом се остварује принцип повезивања свих елемената наставног процеса: сазнајног, организационог, садржајног, психолошког и социолошког у функционално повезану и хармоничну целину (Вилотијевић, Вилотијевић 2016; Дробњак 2007; Попеска, Јованова, Mitkovska 2016). Настала из покушаја да „превазиђе исцепканост и подељеност садржаја традиционалне наставе“ (Прушевић, Садовић 2017: 253-262), интегративна настава „брише или пак чини неприметним границе између различитих предмета и дисциплина, што чини да знања не буду вештачки подељена на предмете, већ се свет посматра као целина“ (Спремић 2007: 74-80). Границе између различитих дисциплина постају произвољне, што захтева да се ученицима омогући контекстуално упознавање са језиком различитих дисциплина“ (Vallverdú 2007: 51-76) при чему „интегративно учење мора започети уважавањем перспективе других“ (McCarthy 2010: 115-127). То се постиже на основу „смислених веза између сличних аспеката различитих дисциплина“ (Спремић 2007: 74-80) са циљем хоризонталне и вертикалне интеграције знања (Вилотијевић, Вилотијевић 2016: 1-4). Хоризонтална интеграција остварује се повезивањем две или више дисциплина (предмета) које се истовремено изучавају, док вертикална интеграција подразумева интегрисање дисциплина које се традиционално изучавају у различитим фазама курикулума (Basu et al. 2015; Kumar Behera et al. 2017). Реч је о међудисциплинарним везама, од којих су, према наводи Вилотијевић-Вилотијевић (2016: 1-4) најзначајније: (1) међудисциплинарне непосредне везе - градиво из једног предмета се заснива на знању градива из другог предмета; (2) истраживачке међудисциплинарне непосредне везе - општи истраживачки проблем се проучава са аспекта различитих дисциплина; (3) ментално посредоване везе - кроз различите наставне предмете формирају се исте вештине и способности, неопходне за свет рада, као што су анализа и дедукција, систематично мишљење, сналажење у простору, чулно-интуитивно мишљење и (4) посредовано примењене везе - појмови усвојени у оквиру једног предмета се примењују у проучавању садржаја другог предмета. Интегрисањем дисциплина и сагледавањем проблема са различитих страна остварује се целовитост сазнавања, карактеристична за људско сазнавање које представља више од збира појединачних делова. На основу међудисциплинарних или међупредметних веза остварују се различити нивои интегративности (Јовановић, Кочић 2017: 39-71) где је први и основни ниво најзаступљенији у основношколској пракси а подразумева обраду сличних или истих садржаја у различитим наставним предметима, без могућности да се знања из тих предмета повежу. Други ниво интеграције се односи на могућност стицања увида у знања из различитих дисциплина, али је одговорност за интегрисање тих знања на самом ученику.

Трећи ниво интеграције подразумева укључивање и наставника и ученика у процес интеграције по узору на предавања тима стручњака. Последњи, четврти ниво интеграције је ниво у коме се остварује права, суштинска интеграција тако што и наставници и ученици својим напорима стварају нову целину, састављену од међудисциплинарних знања и вештина, наводи Спремић (2007).

Полазна основа у интегративној настави јесте прелазак са директивне наставе у којој наставник има улогу преносиоца знања на модел наставе у оквиру кога наставник постаје фасилитатор, медијатор, тренер усмерен на повезивање знања и вештина из различитих дисциплина (Soare 2017), односно водич у процесу стварања интегралних знања (Yang 2013).

Значај и вредности интегративног приступа у основној школи су као као што се може видети многоструке. Једна од вредности огледа се „у планирању наставе засноване на тежњи да се аспекти различитих научних дисциплина интегришу, синтетишу, прожму, са циљем стварања нове структурално комплексније и квалитетније целине чија је вредност, у образовном смислу, већа од простог збира саставних елемената појединачних дисциплина или предмета“ (Петрић 2016: 59-66).

Настава применом интегративног приступа постаје „динамичнија, градиво се проблематизује, посматра и проучава као целина и међусобно повезује“ (Здравковић 2016: 325-341; Здравковић 2017: 333-342). Захваљујући учењу заснованом на повезивању садржаја, односно на остваривању интеграције између садржаја учења, ученицима постаје лакше да увиде значај онога што уче (Fink 2003) јер се информације повезане у смислену мрежу значења најбоље памте. Интегративни приступ такође „захтева активног ученика (Петрић 2016: 59-66) који ће решавати проблеме, постављати питања и активно трагати за одговорима у свом окружењу“. Интегративном наставном ученици се подстићу на проналажење нових решења истовременим проучавањем више различитих предмета чиме се обезбеђује целовитост у приступу проучавања.

Иако интегративна настава доприноси бољим и трајнијим знањима проучаваних садржаја, она није само усмерена на когнитивне аспекте учениковог развоја, већ нагласак ставља „и на друштвени, естетски и емоционални развој чиме се подржава његова целовитост“ (Буљубашић, Кузмановић 2007: 147-160). Хубер и Хачинс (Huber, Hutchings 2004: 2) пишу о емоцијама као о катализаторима интегративног учења: „Када се код ученика јави страст према учењу и када одређена тема пробуди њихов ентузијазам, вероватније је да ће се остварити интеграција“.

Иновативни приступ у организацији рада у интегративној настави значајан је и због „могућности примене различитих наставних метода и средстава и активног ангажовање ученика, чиме се постиже остваривање захтева активног учења ученика и подстицање њихове самосталности“ (Прушевић, Садовић 2017: 253-257). Такође, интегративни приступ ученицима

омогућава да „интегришу стечена знања, своје искуство, као и да активно и стваралачки промишљају у настави“ (Јовановић, Ковчић 2017: 39-71). Значајни допринос интегративног интердисциплинарног учења се огледа „у развијању холистичког погледа на свет код ученика, као и бољег разумевања начина на који га могу истраживати“ (Carmichael, LaPierre 2014: 53-78).

ИНТЕГРАТИВНА НАСТАВА У ПРАКСИ – СТАЊЕ И ПРОБЛЕМИ

Наставну праксу у основној школи карактеришу три основна модела интеграције наставних садржаја: модел повезивања, модел зајеништва и модел партнерства. *Модел повезивања* је најједноставнији модел у чијој основи се налази једнострано умрежавање садржаја, вештина и концепата једног предмета са другим. Њега карактерише самосталан одабир, распоређивање и планирање међупредметних веза од стране једног учитеља и најчешће се примењује онда када се уводи неки нови појам или када се градиво које се обрађује жели допунити садржајима из другог предмета. *Модел заједничкиштва* је сложенији модел интеграције и односи се на интеграцију сличних тема, вештина и концепата различитих предмета од стране два или више наставника. Као најсложенији облик интеграције издваја се *модел партнерства* у оквиру кога се остварује тимски рад и сарадња учитеља који заједно бирају тему, утврђују интердисциплинарне везе, планирају ток рада и реализују наставу (Костовић-Врањеш, Шолић 2011: 207-216). На основу новонаоставрене интеграције, у пракси можемо говорити о: (1) потпуној интеграцији (спајањем различитих наставних садржаја у јединствени курс); (2) делимичној интеграцији (избором и заједничком обрадом сродних садржаја), и (3) блоковској интеграцији (формирањем програмираних аутономних блокова или издвајањем делова заједничког програма који се интегрисано обрађују). (Вилотијевић, Вилотијевић 2016; Дробњак 2007).

Сви наведени модели и нове интеграције усмерени су најпре на стварање целовитих знања као претпоставке развоја целовите личности и целовитог погледа на свет. У служби остваривања овог основног циља, интегративном наставном се тако подстичу: креативност и интелектуална радозналост ученика; разумевању суштине наставних садржаја; укључивање ученика у планирање, припремање и реализацију активности; повећавање задовољства ученика и наставника; тимски рад наставника и њихово оснаживање за међупредметно повезивање; стварање могућности за усвајање функционалних знања и сл. (Радојичић, Лукић 2011: 367-378).

Посматрано са аспекта реализације у непосредној основношколској пракси јасно је да је „интегративна настава лакше реализовати у разредној него у предметној настави јер је учитељ у могућности да спаја часове, прави блокове,

двочасове како би садржаје представио као једну целину и боље искористио створену атмосферу и заинтересованост ученика“ (Дробњак 2007: 81-91). Такође, градиво у разредној настави није строго издиференцирано као у предметној настави што олакшава примену овог савременог модела наставе. „Реализација интегративне наставе у предметној настави, с друге стране, отежана је преобимним плановима и програмима. Интеграцију такође отежава и то што она захтева и координацију између два или више наставника“ (Адамов и сар. 2014: 9-22).

Имајући на уму наведене особености и значај интегративне наставе у основној школи, ваља нагласити да је у циљу њене успешније примене у пракси важно оснажити наставнике. Помоћ и оснаживање наставника подразумева подршку у области: планирања и припремања; организовања ефикасног међу-предметног повезивања и развоја тимских и сарадничких односа са колегама.

Један од проблема са којима се пракса интегративне наставе сусреће јесте њено неправилно сагледавање. Важно је знати да интеграција није циљ сама по себи, већ представља средство за постизање образовних циљева. Зато је потребно посебно водити рачуна и о активностима којима интеграција остварује. Критеријуми којима се треба руководити приликом избора и реализације интегративне наставе су: (1) активности морају бити значајне у образовном смислу, чак и онда када немају јасно изражену интегративну ноту и (2) активности морају подстицати остварење виших циљева у свакој од предметних области (Brophy, Alleman 1991: 66). Приликом планирања интеграције наставе важно је увек руководити се питањем: какву би повезаност (сличности и интеракције) ученици требало да уоче и успоставе (1) између идеја у оквиру самог предмета; (2) између информација и идеја једног предмета и информација и идеја и неког другог предмета или области и (3) између наставног материјала и личног, друштвеног и професионалног живота (Fink 2003: 75). Оваквим приступом у планирању и реализацији интегративне наставе у великој мери се може унапредити постојећа наставна пракса и превазићи најчешћи проблеми са којима се она суочава.

ОСВРТ НА ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА ИНТЕГРАТИВНЕ НАСТАВЕ

Интегративни приступ настави је у фокусу многобројних истраживања како у свету тако и код нас. У намери да укажемо на вредности и значај интегративне наставе у основној школи, извршићемо приказ неких од истраживања овог проблема.

Експериментално истраживање ефеката примене интегративног приступа у обради народне књижевности у III разредну основне школе, спроведено

школске 2008/09. године у Врању, потврдило је да интегративна настава у обради дела народне књижевности значајно доприноси отклањању слабости традиционалне. Утврђено је да: 1) су знања стечена интегративним приступом применљива и стваралачка, чиме се превазилази ниво препознавања и репродукције; 2) интегративни приступ значајно употпуњује доживљај ученика и подстиче мисаону активност, истраживачки дух, критичко мишљење и стваралачко изражавање што доприноси побољшању квалитета наставе и укупном развоју личности ученика и сл. (Стојановић 2017: 121-140)

Истраживање учесталост интердисциплинарног повезивања садржаја природе и друштва са садржајима других наставних предмета од I до IV разреда основне школе у коме је учествовало 53 наставника из 22 школе у Хрватској показало је недовољну заступљеност овог приступа у пракси. Резултати показују да наставници у недовољној мери примењују интердисциплинарно повезивање садржаја и да су најчешћи узроци томе недостатак времена и лоша комуникација са колегама. Такође, наставници сматрају да нису довољно методички оспособљени за такав начин рада, те истичу недостатак дидактичко-методичких упутстава за интердисциплинарно повезивање наставних садржаја (Костовић-Врањеш, Шолић 2011: 207-216)

Упоредно истраживање ставова учитеља и студената Педагошког факултета у Врању о интегративном приступу као фактору успешне музичке наставе у основној школи показало је постојање разлика у ставовима о овом питању (Здравковић 2017: 333-342). Резултати су показали да студенти у много већем проценту у односу на учитеље сматрају да интегративна настава доприноси свесном стицању и трајном усвајању музичких знања и вештина, целовитом развоју личности ученика, као и да утиче на практичну примену стечених знања. Потврђено је да учитељи имају прилику за „опробавање“ у интегративној настави, да при том имају интересантне идеје, али им теоријска знања о иновацијама у настави нису тако блиска као студентима. Студентима, са друге стране, недостаје више практичног рада за време студија. Из тог разлога, ауторка препоручује сарадњу између учитеља, као носиоца практичног искуства, и студената-будућих учитеља, као носиоца теоријског знања, у креирању интегративног учења (Здравковић 2017: 333-342).

О вредности и значају интегративне наставе говоре и многобројна инострана истраживања која потврђују да је интегративни приступ настави ефикаснији од традиционалне наставе (Basu et al. 2015; Gaddam V. L. et al. 2016; Kanwar et al. 2017; Kumar Behera et al., 2017; Торро et al. 2016). Интегративна настава доприноси бољем разумевању (Basu et al. 2015; Gaddam et al. 2016; Sharma et al. 2015; Торро et al. 2016), односно контекстуалном разумевању наставних садржаја и стварању целовите слике одређеног проблема (Sharma et al. 2015: 976-980), побољшава памћење и олакшава присећање наученог (Gaddam et al. 2016: 1360-1363), доприноси увиђању значаја

знања и олакшава њихову примену (Basu et al. 2015: 431-438) проширујући могућности, односно ситуације у којима се знања могу применити (Uma et al. 2015). Ученици су након примене интегративног приступа у настави остварили боља постигнућа (Basu et al. 2015; Kanwar et al. 2017; Sharma et al. 2015), побољшане су њихове аналитичке способности (Pan et al. 2017: 25-33) и логичко мишљење, а осим у когнитивном, побољшања су видљива и у психомоторном домену (Sharma et al. 2015). Интегративна настава буди заинтересованост за предмете, мотивише на учење, подстиче самопоздање и говорне вештине, пружа додатне информације и интересантнија је у односу на традиционалну наставу. Такође, интегративна настава подстиче позитивну интеракцију (Basu et al. 2015: 431-438), партиципацију (Uma et al. 2015) и кооперацију (Sharma et al. 2015; Торпо et al. 2016). Као основни недостаци оваквог начина рада издвајају се: опсежност и неекономичност по питању времена планирања и реализовања (Kate Basu et al. 2015; Торпо et al. 2016).

На основу резултата описаних истраживања, можемо закључити да је основна предност интегративне наставе то што отклања слабости и недостатаке традиционалне наставе, доприносиће свеобухватном и целовитом развоју личности ученика.

ЗАКЉУЧАК

Савремени приступ образовању и настави утемељен је на потреби да се код ученика још од најранијег узраста развија целовита слика објективне стварности. Реализацију овог циља у непосредној пракси нарушава традиционална предметна подељеност која развија парцијално сагледавање проучаваних предмета и појава чиме се потпуно нарушава целовитост сазнања. Један од основних начина за превазилажење овог проблема, који је у непосредној пракси реално изводљив, јесте обезбеђивање интегративног приступа у наставном раду.

Савремени интегративни приступ у наставном раду темељи на четири кључна елемента: наставни процес планира и реализује више предметних наставника; ученици истовремено проучавају различите предмете; пројектне активности у којима су истраживање и проучавање садржаја повезани; реализација интегративних садржаја путем двочаса или целог наставног дана (Адамов и сар. 2014; Радојичић и Лукић 2011; Солеша 2018). Циљ овог приступа јесте да се у настави обезбеде целовита, трајнија и практично применљивија знања а ученици постану активни, мотивисани и спремни да прихвате филозофију перманентног образовања. Захваљујући дидактичким вредностима, интегративна настава у основној школи омогућава реализацију развојног модела образовања заснованог на дубинском учењу ученика,

развоју креативности, стваралаштва и индивидуалне аутентичности као и развоју њиховог дивергентног мишљења.

Реализација интегративне наставе у основној школи захтева специфичан дидактичко-организациони контекст којим ће се створити реални услови успешног планирања, програмирања и реализовања различитих модела и новог интеграције. Сви модели и нивои интегративне наставе које смо у раду објаснили успешно се могу остварити у основношколској пракси, како разредног тако и предметног нивоа. Као важан предуслов за ефикасно реализовање интегративне наставе издвајају се наставници који својим дидактичко-методичким компетенцијама морају преузимати значајно измењене улоге (консултант, помагач, усмеривач, васпитач и сл.). Осим компетенција наставника и припремања ученика за активно учење у наставним активностима, важна претпоставка квалитета и ефикасности интегративне наставе јесу свакако тимски рад и рационално коришћење знања како теоријских тако и емпиријских истраживања овог комплексног наставног система.

Као што се у раду може видети, резултати приказаних истраживања показују да су најчешћи недостаци који прате практичну реализацију интегративне наставе недостатак времена за њено пажљиво планирање и реализацију и недовољна методичка оспособљеност наставника која указује на потребу стручног усавршавања у овој области. Радови многих аутора (Адамов и сар. 2014; Грујић, Јанкуловић 2010; Јовић, Станојевић 2008; Кнежевић 2008; Попов 2011; Солеша 2018; Спасић, Стошић 2014) у којима су дати предлози, идеје и примери практичне реализације интегративне наставе потврђују њене вредности и значај које уз адекватну дидактичко-методичку помоћ и подршку у настави можемо успешно реализовати. У том смислу проблем на који треба посебно указати јесте потреба пружања педагошко-дидактичко-методичке подршке наставницима у процесу избора наставних тема и садржаја који се могу реализовати интегративном наставном али и планирања конкретних метода и облика наставног рада за остваривање различитих нивоа и модела интегративности у настави.

ЛИТЕРАТУРА

- Адамов, Олић, Халаши 2014: Адамов Јасна, Олић Станислава, Тибор Халаши Тибор. Мултидисциплинарни ученички пројекти - пример интегрисања садржаја у оквиру теме „Здрава исхрана“. У Станко Џвјетичанин (ур.). *Минијојекти у настави инџирајивних природних наука и математике 2*. Сомбор: Педагошки факултет.
- Barber 2012: James Barber. Integration of Learning: A Grounded Theory Analysis of College Student Learning. *American Educational Research Journal*, 49 (3).
- Basu, Das, Chowdhury 2015: Basu Mausumi, Palash Das, Gobinda Chowdhury. Introducing Integrated Teaching and Comparison With Traditional Teaching in Undergraduate Medical Curriculum. A Pilot Study. *Medical Journal of Dr. D. Y. Patil University*, 8 (4).

- Brophy, Alleman 1991: Jere Brophy, Jenet Alleman. A Caveat: Curriculum Integration Isn't Always a Good Idea. *Educational Leadership*, 49(2).
- Буљубашић-Кузмановић 2007: Буљубашић-Кузмановић Весна. Студентска просуда учинковитости интегративног учења. *Одгојне знаности*, 9(2). Осиек: Филозофски факултет.
- Carmichael, LaPierre 2014: Tami Carmichael, Yvette LaPierre. The Results of Comprehensive Assessment of Students and Student Learning Outcomes in an Integrative Learning Community. *Issues in Interdisciplinary Studies*, 32.
- Дробњак 2007: Дробњак Наташа. Интегративна настава. *Образовна технологија* (1-2). Београд: Учитељски факултет
- Fink 2003: Dee Fink. Creating Significant Learning Experiences. *An Integrated Approach to Designing College Courses*. San Francisco: CA Jossey-Bass.
- Gaddam, Vijaya Lakshmi, Gowda Vaidyanathan 2016: Gaddam Vijaya Lakshmi, Gowda Vikram Vaidyanathan Kannam. Comparison of the Effectiveness of Horizontal Integration With Traditional Teaching Approach in First-Year MBBS Students. *International Journal of Medical Science and Public Health*, 5 (7).
- Грујић-Јанулоски 2010: Александра Грујић-Јанкулоски. Тематско планирање у настави техничког и информатичког образовања. У Драган Голубовић (ур.) Зборник радова научно-стручног скупа са међународним учешћем. *Техника и информатика у образовању – ТИО 2010. Чачак: Технички факултет.*
- Huber, Hutchings 2004: Teylor Huber, Pat Hutchings. Integrative learning. *Mapping the Terrain*. Washington DC: Association of American Colleges and Universities.
- Јовановић, Ковчић 2017: Марија Јовановић и Весна Ковчић. Contemporary Society Challenges of Integrative Teaching. *Sinteze*, бр. 1. Крушевац: Академија васпитачко-медицинских струковних студија.
- Јовић, Станојевић 2008: Ненад Јовић Ненад и Драгана Станојевић. Корелација наставних садржаја - проблеми и примери позитивне праксе. У Драган Голубовић (ур.). Зборник радова научно-стручног скупа са међународним учешћем. *Техника и информатика у образовању – ТИО'08. Чачак: Технички факултет.*
- Kanwar, Shekawat, Neeraj, Mehra Mahesh 2017: Gulab Kanwar, Monika Shekawat, Saxena Neeraj, & Chandra Mehra Mahesh. Introduction and Impact of Integrated Teaching Learning Method for First Professional Medical Students. *IOSR Journal of Research & Method in Education*, 7 (1).
- Кнежевић 2008: Мара Кнежевић. Модели обраде књижевних дела у нижим разредима основне школе у корелацији са ликовном и музичком културом. У Сретко Дивљан (ур.). Зборник са међународној научној скупи Умјетности у методикама наставае. Јагодина: Педагошки факултет.
- Костовић Врањеш, Шолић 2011: Весна Костовић-Врањеш, и Сања Шолић. Наставни садржаји природе и друштва - полазиште за интердисциплинарно поучавање у разредној настави. *Животи и школа*. Осиек: Факултет за одгојне и образовне знаности.
- Madhuri, Kulkarni, Supe, Deshmukh 2010: Kate Madhuri, Ujjvala Kulkarni, Avinash Supe, & Deshmukh YA. Introducing Integrated Teaching in Undergraduate Medical Curriculum. *International Journal of Pharma Sciences and Research*, 1 (1).
- Костовић-Врањеш, Шолић 2011: Весна Костовић-Врањеш Весна и Сања Шолић. Наставни садржаји природе и друштва - полазиште за интердисциплинарно поучавање у разредној настави. *Животи и школа*. Осиек: Факултет за одгојне и образовне знаности.

- Kumar, Agasti, Sahoo 2017: Behera Basanta Kumar, Narahari Agasti, & Kamalakanta Sahoo. Evaluation of Impact of an Integrated Lecture Method of Teaching Among Undergraduate Medical Students, Compared to Traditional Didactical Lectures in Reference to Antenatal Care. *International Journal of Advances in Medicine*, 4(3).
- McCarthy 2010: Marian McCarthy. The Arts in Education as an Integrative Learning Approach. In Bettie Higgs, Shane Kilcommins & Tony Ryan (eds.). *Making Connections: Intentional Teaching for Integrative Learning*. Cork: Nairtl.
- Новковић-Цветковић 2017: Биљана Новковић Цветковић. Иновативни модели рада у настави у функцији унапређивања наставног процеса. *Годишњак Педагошкој факултета у Врању*. 8(1). Врање: Педагошки факултет.
- Pan, Cheng, Zhou, Li, 2017: Yang Pan Sanqiang, Xin Cheng, Yanghai Zhou, Ke Li. Seeking the Optimal Time for Integrated Curriculum in Jinan University School of Medicine. *International Journal of Higher Education*, 6 (1).
- Petrić (2016). Milica Petrić. Integrativna nastava gramatike u mlađim razredima osnovne škole, *Zbornik radova učiteljskog fakulteta*, Br. 10. Призрен-Лепосавић: Учитељски факултет.
- Popeska, Jovanova-Mitkovska 2016: Biljana Popeska, Snežana Jovanova-Mitkovska Integration and Correlation Concepts in Physical Education. *Research in Kinesiology*, 44 (2).
- Попов 2011: Слободан Попов. Информатика и корелацијско-интеграцијски процеси у образовању. У Драган Голубовић (ур.), *Зборник радова научно-стручној скупи са међународним учешћем Техника и информатика у образовању – ТИО 2011*. Чачак: Технички факултет.
- Прушевић-Садовић 2017: Филдуза Прушевић Садовић. *Инијеграјивни иприсијуи садржаји ма учења и йоучавања ДХС.З*. Тузла: Филозофски факултет.
- Радојичић-Лукић 2011: Жељана Радојичић-Лукић. Образовна технологија 4. Интегративна настава у савременом образовном процесу. *Учишћель*. Београд: Савез учитеља Републике Србије.
- Soare 2017: Emanuel Soare. *Integrative Learning Pathways in Competence Based Curriculum Conference Paper*. from: https://www.researchgate.net/publication/317145885_Integrative_Learning_Pathways_In_Compentence_Based_Curriculum
- Sharma, Kacker, Sudhashu, Jha 2015: Sonali Sharma, Sudhanshu Kacker, Manju Jha. Effectiveness of Horizontal Integrated Teaching Programme in Medical Curriculum. *International Journal of Pharma Sciences and Research*, 6 (6).
- Солеша 2018: Биљана Солеша. Књижевност за децу у интегративној настави. У В. Јовановић и Б. Илић (ур.), *Зборник радова са научној скупи Књижевност за децу у науци и настави*. Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу.
- Спасић-Стошић 2016: Ана Спасић-Стошић. Улога школске библиотеке у реализацији интегративне наставе у основној школи. *Годишњак Педагошкој факултета у Врању* 7. Врање: Педагошки факултет.
- Спремић 2007: Ана Спремић. Интегративна настава. *Образовна йтехнологија (1-2)*. Београд: Учитељски факултет.
- Стојановић 2017: Биба Стојановић. Интегративни приступ народној књижевности: потребе и могућности. *Годишњак Педагошкој факултета у Врању*, 8 (2). Врање: Педагошки факултет.
- Торро, Lazarus, Seth, Bhargova, Yadav Kuldep, Kasar 2016: Neelam Aanurama Torro, Monica Lazarus, Riti Jain Seth, Pankaj Bhargava, Yadav Kuldeep Singh, Pradeep Kumar Kasar. Introduction of Integrated Teaching Learning Module in Second M.B.B.S. Curriculum. *International Journal of Contemporary Medical Research*, 3 (5).

- Prasad, Rajani, Prasad 2015: Uma Prasad, Kanth Rajani, Usha Prasad. Student's Perception About Integrated Teaching in an Undergraduate Medical Curriculum. *Indian Journal of Basic and Applied Medical Research*, 4 (2).
- Vallverdú 2007: Josep Vallverdú. Alife in the Classrooms: An Integrative Learning Approach. *Studies in Computational Intelligence*, 44.
- Вилотијевић, Вилотијевић 2016: Младен Вилотијевић и Нада Вилотијевић. *Модели развијајуће наставе I*. Београд: Учитељски факултет.
- Yang 2013: Shu Nu Yang. The Development of Interdisciplinary Thinking in the New Postmodern Education. *Forum on Public Policy*- 1-17. Retrieved 28.07.2018. from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1045659.pdf>
- Здравковић 2016: Весна Здравковић. Интегративни приступ почетној музичкој настави у основној школи. *Годишњак Педагошког факултета у Врању* 8(2). Врање: Педагошки факултет.
- Здравковић 2017: Весна Здравковић. Ставови учитеља и студената о интегративном приступу као фактору успешне музичке наставе у основној школи. *Годишњак Педагошког факултета у Врању* 8(1). Врање: Педагошки факултет.

Vesna Lj. MINIC

Marija M. JOVANOVIĆ

INTEGRATED TEACHING IN MODERN PRIMARY SCHOOLS

SUMMARY

The goal of this paper is to study and analyze integrated teaching, its teaching and organization methods and its significance for today's elementary school teaching. Given the fact that there has been an ongoing need to include interdisciplinary knowledge (which is based on integration and synthesis) in modern primary schools, this topic then becomes very relevant and interesting for professionals of different fields.

Integrated learning and understanding of the world are the basis for the development of students' intellectual abilities, necessary for the integration of different perspectives they face in education, the development of which is an imperative in the 21st century, as stated by certain experts studying this topic. Integrated teaching is an innovative model which interconnects learning content from multiple subject areas. It provides more dynamics and interdisciplinary connections in teaching a certain topic, which then brings more quality, more meaningfulness and more creativity to the teaching process. Thanks to its didactic values, integrated teaching in primary school enables the application of a developmental model of education based on students' in-depth learning, development of creativity and individual authenticity, as well as the development of their divergent thinking.

This teaching and learning model prepares students for lifelong learning, since they are expected to engage in additional activities in order to build relationships which would encourage them to act and find new solutions. All the models and levels of integration that we have explained in the paper can be successfully achieved in primary school, both at the class teaching and subject teaching level. Teachers who use their didactic and methodological competencies to assume significantly altered roles (consultant, helper, facilitator, educator, etc.) are an important prerequisite for effective implementation of integrated teaching. In addition to teachers' competencies and to preparing students for active participation in learning activities, an important prerequisite for the quality and effectiveness of integrated teaching are certainly teamwork and rational use of knowledge arising from both the theoretical and empirical research of this complex system of teaching.

This paper has conducted a systematic analysis of integrated teaching from the aspect of: its characteristics and significance, current state and issues that occur during the actual teaching process, and the results of previous studies. As is evident from the paper, the results of the studies presented show that the most common shortcomings of the practical use of integrated teaching are the lack of time to plan it and implement it carefully, and the insufficient methodological competence of teachers, which indicates the need for professional development in this field.

Key words: integrated teaching, primary school, innovative model, planning, practice, research.